

Analysis of the novel *Harb al-Kalb al-Thanya* based on the chaos theory

Payman Salehi, Associate Professor of Arabic Department, Ilam University
Moslem Khezeli^١, Lecturer in Arabic at Ilam University

Received: ٢٥-٠٨-٢٠٢٢ Accepted: ١٤-١٢-٢٠٢٢

Introduction: The chaos theory, as a new scientific theory born of the developments of the modern era, examines complex systems, has a direct relationship with mathematical studies, and believes in the existence of an order in chaos. After the studies on the theory of chaos developed, the application of this theory expanded even to human sciences. Literature was influenced by this theory too, and the literary and critical studies influenced by this theory came to the conclusion that literary works are not free of chaos and disorder. Novel, as a literary genre, is the best example for the application of chaos theory due to its dynamic and unstable system. Considering their different, innovative and complex narrative structure compared to classic and modern novels, postmodern novels are considered the most obvious literary texts that reflect a kind of order in chaos in their inner world. Some features of postmodern novels such as accident, chaos, uncertainty, stereotyping, ambiguity and complexity distinguish those novels from other novel types. In them, the method of narration is non-linear and probability prevails over certainty.

Arab storytellers also turned to the postmodern narrative style and wrote countless works according to postmodern principles. Ibrahim Nasrallah is a prominent postmodern story writer in the Arabic literature who has used the postmodern narrative style in many of his works, and his novel *Harb al-Kalb al-Thanya* has the most important postmodern components. With the non-linear narration of the events of this story and the multiple use of time failures, Nasrallah transforms the world inside his story into a world of a thousand pieces, which, despite being multiple, chaotic and disordered, has a certain order and coherence. The characters of this story are the different parts of a whole unit whose actions affect each other's lifestyle and destiny. With the help of a special narrative method, Nasrallah wants to create a post-modern atmosphere in his story, depict the wide-ranging developments of the new age in a metaphorical form and with the language of a novel, and express the impact of human actions on the environment and the environment on humans as well as the perspective of the modern world. Based on the theory of chaos and its four characteristics, this article seeks to analyze the formation of the world in the story of *Harb al-Kalb al-Thanya* and its relationship with the external and real world as the political, social, economic, cultural and environmental transformations in the new and ultra-developed world. The goals of the author to analyze the creation of

^١- Coressponding autor: moslem_khezeli@yahoo.com

such a postmodern story are discussed as well. The research questions to answer are as follows:

- How does the application of the chaos theory in the novel *Harb al-Kalb al-Thanya* highlight the postmodern components of this novel?

- How does Nasrallah explain the rule of order in disorder in the novel *Harb al-Kalb al-Thanya*?

Methodology: The present study analyzes the narrative style of the novel *Harb al-Kalb al-Thanya* with a descriptive and analytical method, relying on the foundations of the scientific theory of chaos. It analyzes the reflection of the four characteristics of the chaos theory, i.e. the butterfly wing effect, strange attractions, self-immortality and dynamic adaptation. It also expresses the role of these characteristics in strengthening the post-modern dimension.

Results and discussion: With various time jumps, Nasrallah causes the death of time in the structure of this novel, and the characters and events show irregular and unexpected behaviors in a non-linear and unpredictable manner, for which no causal relationship and no outcome can be imagined. This leads to the ambiguity and complexity of the novel and causes the audience to construct the world of this story and consider it as a symbol of the outside world. Its characters and events are also considered as a creation of the author's mind and found full of possibilities and without any certainty. By arranging disparate elements side by side extensively, Nasrallah draws a chaotic world whose actors and characters, despite their different nature and independent identity, have a desire to converge and identify with the whole and move in the direction of its goals. This convergence makes the components of this system adapt themselves to any climatic, social and political changes and the laws issued by the Castle System with the aim of achieving dynamic and recurring adaptation. From these irregularities, an ultimate and hidden order emerges, and the chaotic world of the story continues to exist.

Conclusion: Nasrallah creates a fragmented and postmodern world in the story of *Harb al-Kalb al-Thanya* and metaphorically refers to the extensive changes in the real world of the new age. The events of this chaotic world move in different and multidirectional channels, and countless and uncertain environmental, human and non-human causes, political issues and long-term social and economic plans of countries are repeated in a coherent framework and in the form of strange attractions in different forms and settings. They take on the effect of butterfly wing under the influence of sensitivity to their initial conditions, and lead to a big event called the second dog war.

Keywords: Chaos theory, Postmodern novel, Ebrahim Nasrallah, *Harb al-Kalb al-Thania* novel.

References

- Al-Aboudi, Sh. M. (۲۰۱۱). *Chaos Theory and Literature / After Postmodernism*. first edition, Riyadh: Al-Yamamah Press Foundation. (In Arabic).
- Akwani, S. H., & Mousavinejad, S. V. (۲۰۱۲). Chaos Theory; A model for analyzing the complexity of Iran's political space. *Journal of Political Science*, ۸ (۲), ۱۲۰-۱۸۳. (In Persian).
- Alwani, S. M. (۲۰۰۸). Reflection of the effects of the theory of disorder in management. *Quarterly Journal of Management Studies*, ۲۱ & ۲۲ (۲), ۳۸-۵۲. (In Persian).
- Alwani, S. M. & Danaeifard, H. (۲۰۱۲). *Theory of order in disorder and management*. Tehran: Saffar. (In Persian).

The Journal of New Critical Arabic Literature

Original Research Article/ Thirteenth Year, No. ۲۷, Fall and Winter ۲۰۲۳

- Ben Nasser. S. (۲۰۱۹). The Politics of Chaos in the Contemporary Algerian Novel. The Novel of the Chaos of Things by Rachid Boudjedra as a Model, *Journal of Arts*, ۱۹ (۱), ۵۶-۷۰. (In Arabic).
- Boulhia. H. (۲۰۱۷). The Chaos, The Theory of Chaos in the Novel Crime on the Oriental Train by Agatha Kerr Yesti. *Journal of Studies and Research*, Bay Mokhtar University, Annaba, ۹ (۲۷): ۱-۱۴. . (In Arabic).
- Bigleri. M.& Kaderi. S. B. (۲۰۱۸). Epistemological implications from the aesthetic point of view of the theory of "chaos" in the play Arcadia by Tom Stoppard. *Contemporary World Literature Research*, ۲۴ (۱): ۵-۲۱. (In Persian). Doi: ۱۰.۲۲۰۵۹/jor.۲۰۱۹,۲۰۰۸۹۵,۱۳۵۰.
- Glick. J. (۱۹۸۷). Chaos Theory, The Science of the Unexpected. translated by Ahmed Maghzi, Beirut: Dar Al-Saqi. (In Arabic).
- Hasan. E. (۲۰۰۷). Postmodern Literature: Toward the Concept of Postmodernism. translated by Payam Yazdanjo, Tehran: Center. (In Persian).
- Ismail. A. Kh. & Ismail. Gh. (۲۰۱۸). An Applied Introduction to the Theory of the Butterfly's Move in Arabic Literature. *Al-Quds Open University Journal for Research and Studies*, Issue ۴۴: ۲۱۲-۲۲۰. (In Arabic).
- Khalifa. D. (۲۰۱۲). Chaos Theory... and Demolishing the Deterministic Perception, *Al-Khaliduniya Magazine*, ۶ (۱), ۴۸۷-۵۰۲. (In Arabic).
- Lewis. B. (۲۰۰۴). Modernism and Postmodernism in the Novel: Postmodernism and Literature. translated by Hasan Payandeh, Tehran: Rooznegar. (In Persian).
- Mokhtari. S. & Soltanifard. H. & Yavari. A. (۲۰۰۸). Self-organization in the Horul Azim / Horul Howayze wetland with an emphasis on the ecology of the landscape, *Natural Geography Research*, ۷۰: ۹۳-۱۰۶. . (In Persian).
- Nasrallah. I. (۲۰۱۶). Harb al-Kalb al-Thanya. Beirut: Arab House of Science Publishers. (In Arabic).
- Raisi. M. R.& Mahmoudi. M. A. & Owaisi Kokha. A. (۲۰۱۹). The influence of Chaos Theory in strengthening the postmodern strains of the story The Night Harmony of the Wood Orchestra. *Journal of Literary Criticism and Rhetoric*, ۹ (۳): ۶۷-۸۷. (In Persian). Doi: ۱۰.۲۲۰۵۹/jlcr.۲۰۲۰,۲۹۳۵۷۴,۱۳۷۶.
- Rowell. D. (۲۰۰۶). Coincidence and Confusion, translated by Zaher Shaheen and Dima Shaheen, Damascus: Ministry of Culture Publications. (In Arabic).
- Smith. L. (۲۰۲۰). Chaos Theory, A Very Short Introduction. translated by Muhammad Saad Tantawi, Cairo: Hindawani Foundation. (In Arabic).
- Nozari. H. A. (۲۰۱۰). Postmodernity and Postmodernism, second edition, Tehran: Naqsh Jahan. (In Persian).

تحلیل رمان «حرب الكلب الثانية» بر اساس نظریه‌ی آشوب

پیمان صالحی، دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ایلام
مسلم خزلی^۱، دانش‌آموخته دکتری، مدرس گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ایلام

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۳

چکیده

نقد ادبی نوین با توسعه‌ی نظریه‌های علمی جدید، ساختاری منظم‌تر یافته است. نظریه‌ی آشوب از نظریه‌های علمی پرکاربرد در علوم تجربی و انسانی، به‌ویژه ادبیات است که حوادث غیرخطی و پیچیده را مطالعه می‌کند. از آنجا که داستان‌های پسامدرن جهانی آشفته و پر از احتمالات را توصیف می‌کنند، نظریه‌ی آشوب می‌تواند روش نقدی مناسبی برای تحلیل ساختار روایی داستان‌های پسامدرن باشد. «حرب الكلب الثانية» اثر ابراهیم نصرالله، رمانی پسامدرن و برنده‌ی بوکر جایزه‌ی جهانی رمان عربی در سال ۲۰۱۸ با موضوع مسائل فرامنطقه‌ای و جهانی است که مؤلفه‌های نظریه‌ی آشوب در آن وجود دارد. پژوهش حاضر می‌کوشد براساس نظریه‌ی علمی آشوب و در قالب مطالعات بینارشته‌ای، ساختار روایی این داستان و ارتباط آن با جهان بیرون را نقد کند. یافته‌های پژوهش بیانگر آن هستند که رمان «حرب الكلب الثانية»، تصویری از نظامی آشفته است که حوادث آن غیرخطی و پیشی‌بینی‌ناپذیرند، عناصر آن به شرایط اولیه‌ی خود حساسیت دارند، اثر بال پروانه‌ای به خود گرفته و با خاصیت خودمانایی با کل سازگار می‌شوند. ابراهیم نصرالله با خلق شخصیت‌های پیچیده، حوادث غیرعادی و عجیب، شکست‌ها و پرش‌های زمانی متعدد، ابهام و فرجام چندگانه، جهانی تکه‌تکه می‌آفریند که با وجود اجزای ناهمگون و نامنظم، دارای نظم پنهانی است.

کلیدواژه‌ها: نظریه‌ی آشوب، رمان پسامدرن، ابراهیم نصرالله، رمان حرب الكلب الثانية.

مقدمه

نظریه‌ی آشوب از نظریه‌های جدید علمی و مولود تحولات عصر نوین است که نظام‌های پیچیده را بررسی می‌کند. این نظریه با مطالعات ریاضی رابطه‌ی مستقیم دارد و به وجود نظم در بی‌نظمی اعتقاد دارد. پس از توسعه‌ی مطالعات پیرامون نظریه‌ی آشوب، حوزه‌ی کاربرد این تئوری گسترش پیدا کرد و به علوم انسانی راه یافت. ادبیات از حوزه‌هایی بود که از این نظریه تأثیر پذیرفت و پژوهش‌های ادبی و نقدی متأثر از این نظریه به این نتیجه رسیدند که آثار ادبی خالی از آشوب و بی‌نظمی نیستند. در این میان رمان یکی از گونه‌های ادبی است که به‌خاطر داشتن نظامی پویا و غیرثابت، بهترین نمونه برای کاربردی نظریه‌ی آشوب به‌شمار می‌رود. رمان‌های پسامدرن به‌خاطر برخورداری از ساختار روایی متفاوت، نوآورانه و پیچیده نسبت به رمان‌های کلاسیک و مدرن، بارزترین متن‌های ادبی به‌شمار می‌روند که در جهان درون خود نوعی نظم در بی‌نظمی را بازتاب می‌دهند. برخی از ویژگی‌های رمان‌های پسامدرن همچون «تصادف، هرج و مرج، عدم قطعیت، کلیشه‌سازی، ابهام و پیچیدگی» (حسن، ۱۳۸۷: ۱۰۶ و نوذری، ۱۳۸۰: ۱۱۰)، آن‌ها را از دیگر رمان‌ها متمایز می‌سازد. در این رمان‌ها، شیوه‌ی روایت به صورت غیرخطی است و احتمال بر قطعیت چیرگی دارد.

داستان‌نویسان عرب نیز به شیوه‌ی روایی پسامدرن روی آوردند و آثار بی‌شماری را مطابق مبانی پسامدرن نگاشتند. ابراهیم نصرالله، از برجسته‌ترین داستان‌نویسان پسامدرن ادبیات عربی می‌باشد که در بسیاری از آثارش از شیوه‌ی روایی پسامدرن بهره برده است. در این میان، رمان "حرب الکلب الثانية" او از مهم‌ترین مؤلفه‌های پسامدرن برخوردار می‌باشد؛ نصرالله با روایت غیرخطی حوادث این داستان و استفاده‌ی متعدد از شکست‌های زمانی، جهان درون داستانش را به شکل جهان هزار تکه‌ای درمی‌آورد که در عین تکرار، آشفتگی و بی‌نظمی، دارای نظم و انسجام خاصی است. شخصیت‌های این داستان، اجزای مختلفی از یک واحد کلی هستند که اعمال آن‌ها در سبک زندگی و سرنوشت یکدیگر اثرگذار هستند. نصرالله به کمک شیوه‌ی روایی خاص قصد دارد تا با خلق فضایی پسامدرن در داستان خود، تحولات گسترده‌ی عصر جدید را به شکلی استعاری و با زبان رمان به تصویر کشیده، تأثیر کنش‌های انسان بر محیط و محیط بر انسان را بیان کند و دورنمای جهان مدرن را ترسیم کند. این نوشتار می‌کوشد با تکیه بر نظریه‌ی آشوب و ویژگی‌های چهارگانه‌ی آن، شکل‌گیری جهان درون داستان حرب الکلب الثانية و ارتباط آن با جهان بیرونی و واقعی و دگرگونی‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی در جهان

- نو و فوق پیشرفته را تحلیل کند و اهداف نویسنده از خلق چنین داستان پسامدرنی را بررسی نماید. این پژوهش در تلاش است تا به این پرسش‌ها نیز پاسخ مناسبی ارائه دهد:
- ۱- کاربرد نظریه‌ی آشوب در رمان حرب الكلب الثانية چگونه مؤلفه‌های پسامدرن این رمان را برجسته می‌سازد؟
 - ۲- قاعده‌ی نظم در بی‌نظمی در رمان حرب الكلب الثانية چگونه بازتاب می‌یابد؟

پیشینه‌ی پژوهش

مهم‌ترین پژوهش‌های انجام گرفته درباره‌ی کاربرد نظریه‌ی آشوب در ادبیات عبارتند از:

- ۱- مقاله‌ی «صناعة التغيير: الفوضى ذات ساردة (دراسة تطبيقية حول نظرية الفوضى في الرواية الجزائرية المعاصرة)» (مجلة العلوم الانسانية، العدد ۴۸: ۲۰۱۷) از سعاد بن ناصر. وی با تحلیل چند رمان الجزایری براساس نظریه‌ی آشوب، استنباط می‌کند که ساختار روایی این رمان‌ها غیرخطی است و حوادث و شخصیت‌های آن‌ها آشوبی هستند.
- ۲- در مقاله‌ی «الكاوس، نظرية الفوضى في رواية جريمة في قطار الشرق لأغاثا كريستي» (مجلة دراسات و ابحاث، عنابة، العدد ۲۷: ۲۰۱۷)، نوشته‌ی حلیمه بولحیة، بازتاب مؤلفه‌های نظریه‌ی آشوب در سرنوشت شخصیت‌های این رمان و ساختار روایی آن، به تصویر کشیده می‌شود.
- ۳- محمدریاض رئیس‌ی و همکاران در مقاله‌ی خود با عنوان «تأثیر نظریه‌ی آشوب در تقویت سویه‌های پسامدرن داستان «همنوایی شبانه ارکسترهای چوبی»» (پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت، شماره ۳: ۱۳۹۹)، به این نتیجه می‌رسند که شخصیت‌ها و حوادث این رمان از نوع پیچیده و آشوبی هستند.

مهم‌ترین پژوهش‌ها درباره‌ی رمان حرب الكلب الثانية عبارتند از:

- ۱- ایمان مصطفی حسین و محمد القضاة در مقاله‌ی «سردية الفوضى و عقد الإنسان في الرواية العجائبية رواية "حرب الكلب الثانية" لإبراهيم نصر الله نموذجاً» (مجلة جامعة البعث، العدد ۱۰۳: ۲۰۱۹)، آشوب ناشی از پدیده‌ی شبه‌سازی و تأثیر آن بر شخصیت‌های این رمان به‌ویژه "راشد" را بر اساس نظریه‌های فروید درباره‌ی غریزه‌ی مرگ و زندگی، عقده‌ها و انحرافات جنسی، برخورد انسان با خود واقعی‌اش تشریح می‌کنند و عواقب آن را بر زندگی فردی و اجتماعی شخصیت‌ها بیان می‌نمایند. همچنین آنها به عناصر سازنده‌ی روایت در این داستان، یعنی شخصیت، زمان و مکان اشاره می‌کنند. در عنوان این مقاله، واژه‌ی "فوضى" بیانگر نظریه‌ی آشوب

نیست و در آن بیشتر بر نظریه‌های فروید و نقد روان‌کاوانه تأکید شده و از نظریه‌ی آشوب و بخش‌های چهارگانه‌ی آن در تحلیل مطالب استفاده نشده است.

۲- هدی أبوغنیمة در مقاله‌ی «فانتازیا الرؤیة المستقبلیة روایة "حرب الکلب الثانية" لـ"إبراهیم نصرالله" أنموذجاً» (مجله افکار، العدد ۳۶۰: ۲۰۱۹)، به بررسی بازتاب تخیلات فانتزی و پیشرفت‌های تکنولوژی در رمان حرب الکلب الثانية می‌پردازد و ارتباط این تخیلات را با ناخودآگاه و مسائل روان‌شناسی نقد کرده است.

۳- فرهاد پشبادی در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «بررسی شخصیت و شخصیت‌پردازی در رمان "حرب الکلب الثانية" ابراهیم نصر الله»، (۱۳۹۸) شیوه‌های شخصیت‌پردازی در این رمان را تحلیل کرده است.

۴- فاطمه اکبری‌زاده و همکاران در مقاله‌ی «تحلیل تداوم زمانی در رمان حرب الکلب الثانية» (مجله روایت‌شناسی، شماره ۲: ۱۳۹۹)، بر اساس نظریه‌ی ژرار ژنت، نقش پرش‌های زمانی در فرآیند روایت این رمان را تحلیل کرده‌اند.

۵- شکوه السادات حسینی و فاطمه قاسم محمد در مقاله‌ی «نقدشالوده‌شکنانه‌ی رمان حرب الکلب الثانية با تکیه بر نظریه‌ی تقابل‌های دوگانه دریدا» (لسان مبین، شماره ۴۱: ۱۳۹۹)، به این نتیجه رسیده‌اند که نصرالله با کمک تقابل امروز، گذشته و آینده، مرد و زن، همانندی و تمایز، عینی و ذهنی، درون‌مایه‌ی این داستان را شرح می‌دهد.

۶- محمدرضا شیرخانی و مسلم خزلی در مقاله‌ی «بررسی شیوه‌ی روایی فراداستان در رمان حرب الکلب الثانية» (نقد ادب معاصر عربی، شماره ۲۲: ۱۴۰۰)، کاربست برخی از مؤلفه‌های شیوه‌ی روایی فراداستان همچون اتصال کوتاه، فرجام چندگانه و بازیگوشی‌های چاپی و برساخته‌بودن آن را تبیین کرده‌اند.

۷- احمد عارفی و همکاران در مقاله‌ی «تبلور افکار نصرالله من خلال الأسالیب التعبیریة فی روایة حرب الکلب الثانية؛ دراسة جمالیة» (إضاءات نقدیة، العدد ۴۴: ۱۴۰۰)، نقش اسلوب‌های نحوی همچون استفهام، دعا، استثنا، تعجب و غیره را در فرآیند روایت داستان تحلیل کرده‌اند.

تفاوت اساسی این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام‌شده در این است که در آن از نظریه‌ی آشوب که یک نظریه‌ی علمی است، استفاده‌شده و در سایر پژوهش‌ها بیشتر بر شخصیت‌پردازی، فراداستان، نقد شالوده‌شکنانه، زیبایی‌شناسی، نقد روان‌کاوی و استفاده‌ی هنری نصرالله از مؤلفه‌های سینمایی در این رمان تأکید شده است. به نظر می‌رسد این مقاله اولین پژوهشی است که به بررسی ساختار روایی این رمان بر اساس نظریه‌ی آشوب می‌پردازد؛ بارزترین وجه نوآوری

این مقاله در این است که با ترکیب معادلات و مباحث ریاضی و فیزیک با ادبیات و شگردهای داستان‌نویسی، دریچه‌ی جدیدی به روی جهان درون رمان حرب الکلب الثانية باز می‌کند و به کمک آن جهان پر آشوب بیرون را به شکلی نمادین بیان می‌کند.

نظریه‌ی آشوب

پایه‌های اولیه‌ی نظریه‌ی آشوب بر پژوهش‌های ادوارد لورنتس هواشناس آمریکایی بنا نهاده شده که الگوهای آب‌وهوا را در رایانه شبیه‌سازی کرد. «او با انتشار مقاله‌ی خود با عنوان «آیا بال‌زدن یک پروانه در برزیل می‌تواند باعث طوفان در تگزاس شود؟»، پژوهشگران را به بازنگری در نظریات قدیمی درباره‌ی فیزیک، ریاضی، اقتصاد، روان‌شناسی، ادبیات فراخواند» (غلیک، ۱۹۸۷: ۲۵؛ ن.ک: اسماعیل و اسماعیل، ۲۰۱۸: ۲۱۳). پس از جنگ‌های جهانی، با طرح نظریه‌های جدید، نظریه‌های قدیم دگرگون شده و جنبه‌ی علمی برخی از آن‌ها نیز زیر سؤال رفت. علم قدیم، جهان را جایگاه حوادثی می‌داند که بر نوعی قطعیت، حتمیت، رابطه‌ی علیت و پیش‌بینی‌پذیری، پایه‌ریزی شده‌اند. «مکانیک کلاسیک نیوتن دنیایی منظم را شرح می‌دهد که در آن سیستم بر اساس اثر و علت، عمل می‌کند و اطلاعات کافی برای پیش‌بینی حوادث آینده ارائه می‌دهد» (Fleming, ۲۰۰۱: ۱۹۳).

پس نظام آفرینش پیچیده و مبهم نیست و تمام پدیده‌ها در مجرای خطی حرکت می‌کنند. نظریه‌ی آشوب این نظرات را انکار کرد و «با گذر از این مفروض‌های نیوتنی و با تکیه بر مبانی فیزیک کوانتومی، این اصل را بیان می‌کند که در سیستم پیچیده نمی‌توان گفت یک اتفاق، دقیقاً دوباره تکرار خواهد شد؛ بلکه در نظم و بی‌نظمی مکمل یکدیگر هستند» (Palacios, ۲۰۰۱: ۶۹-۷۰؛ ن.ک: اکوانی و موسوی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۱۸۹). یعنی پدیده‌های جهان هرکدام دارای ماهیت و ساختار ویژه‌ی خود هستند که تغییر شکل داده، به شکلی نو ظهور می‌یابند و فرآیند خطی و تسلسلی را نقض می‌کنند. جامع‌ترین تعریف نظریه‌ی آشوب عبارت است از اینکه «نظریه‌ی آشوب به دنبال نظم پنهان در ورای آشفتگی ظاهری و موقعیت‌های تصادفی است» (بولحیه، ۲۰۱۷: ۸).

پس می‌توان نتیجه گرفت که نظم در بی‌نظمی پدید می‌آید و شکل نامنظم پدیده‌ها و رفتارهای آشفتگی آن‌ها دارای قاعده‌ی خاصی است؛ در واقع «نظریه‌ی آشوب، سیستم‌های غیرخطی و پویا را مطالعه می‌کند» (Cartwright, ۱۹۹۱: ۴۴). یعنی هر پدیده‌ای در درون یک سیستم، شکل ثابتی ندارد و در مداری از پیش تعیین شده حرکت نمی‌کند. «در سیستم‌های خطی روابط میان متغیرها، ثابت و پایدار است و از قانون علیت پیروی می‌کند، ولی در سیستم‌های غیرخطی روابط میان متغیرها در تمام زمان‌ها ثابت و پایدار نیست» (Choi, ۲۰۰۲: ۵)؛ یعنی جهان، نظامی ساده و ثابت

نیست و پر از سیستم‌های آشوبناکی است که پیوسته در حال دگرگونی هستند. «سیستم‌های غیرخطی پویا، ضمن نشان دادن بی‌نظمی، حاوی نوعی نظم نهفته در درون خود و بیانگر رفتارهای نامنظم، پیش‌بینی نشده و پیچیده هستند» (Maan, ۱۹۹۲: ۵۸).

بنابراین می‌توان گفت که حوادث جهان از قطعیت برخوردار نیستند و اساس آن‌ها بیشتر بر احتمالات می‌باشد؛ بازیگران آن ممکن است به صورت ناگهانی و به شکلی نامنظم کنار هم قرار گیرند و مجموعه‌ی کنش‌های نامنظم آن‌ها نظم خاصی را پدید آورد که اصلاً قابل پیش‌بینی نیست. «سیستم‌های غیرخطی، سیستم‌های بازی هستند که مواد و نیروها وارد آن می‌شوند و با خروج از آن‌ها به شکل رفتارهای تصادفی نمود می‌یابند؛ رفتارهایی که تفسیر آن‌ها سخت و گاهی غیرممکن است» (خلیفة، ۲۰۱۳: ۴۸۸). جهان، نظامی نامکشوف و بی‌پایان است که هر روز به شکلی جدید و متغیر نمایان می‌شود و هر لحظه در آن اتفاق شگرفی رخ می‌دهد؛ نظامی پرآشوب که پدیده‌ها در آن سیال هستند و در چارچوب خاص و برنامه‌ریزی شده‌ای عمل نمی‌کنند، بلکه تحت تأثیر عوامل محیطی هر لحظه ممکن است که حالت خاصی به خود بگیرند.

نظریه‌ی آشوب در علوم انسانی و ادبیات نیز کاربرد دارد. «انجمن ادبیات و علم «اس ال اس» در سال ۱۹۸۵ تأسیس و در آمریکا و اروپا در زمینه‌ی کاربرد نظریه‌ی آشوب در ادبیات فعالیت داشته‌است» (parker, ۲۰۰۷: xii؛ نک: رنسی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۹)؛ در نتیجه حوزه‌ی نقد ادبی جدید بسیار گسترده شد و پژوهشگران ادبیات برای تحلیل آثار ادبی از نظریه‌های علمی همچون نظریه‌ی آشوب بهره بردند. «پژوهشگران ادبیات با تأکید بر اینکه هیچ متن ادبی خالی از آشوب نیست، از نظریه‌ی آشوب در تحلیل آثار ادبی کمک گرفتند و به این نتیجه رسیدند که هرچه در متن آشوب بیشتری باشد، اطلاعات تولیدشده در آن نیز بیشتر است» (بن ناصر، ۲۰۱۹: ۵۷). پس بی‌نظمی در متن باعث ایجاد ساختاری پیچیده و از هم گسسته‌ای می‌شود که قابلیت تفسیر و تأویل بیشتری می‌یابد.

از آنجا که ادبیات به دنبال بیان مفاهیم به شکلی پوشیده و استعاری است، مطالعه‌ی آثار ادبی نیز می‌تواند در حیطه‌ی کاربرد نظریه‌ی آشوب قرار بگیرد. برنارد شاو عقیده دارد که «شما نمی‌توانید چیزی را بفهمید، مگر آنکه استعاره‌ای مناسب اجازه‌ی درک درست آن را به شما بدهد» (بیگلری و قادری سهی، ۱۳۹۸: ۱۲)؛ پس برای درک بهتر قاعده‌ی نظم در بی‌نظمی باید آن را به شکلی استعاری و در قالب ژانرهای ادبی به‌ویژه رمان مطالعه کرد. قاعده‌ی نظم در بی‌نظمی در ساختار رمان و فرآیند شکل‌گیری جهان درون داستان و پدید آمدن حوادث و کنش‌های شخصیت‌های رمان نیز مصداق می‌یابد و نویسنده با قراردادن مجموعه‌ای از عوامل ناهمگون و متنوع، سیستمی

پیچیده، مبهم و نامنظمی را می‌آفریند که احتمالات و رفتارهای غیرقابل پیش‌بینی ساختار آن را شکل می‌دهند و در درون آن نظم و انسجامی کلی ایجاد می‌کنند.

رمان‌های پسامدرن دارای جوهری سیال و پویا هستند؛ مهم‌ترین ویژگی آن‌ها آشفتگی و بی‌نظمی است که آن‌ها را از رمان‌های کلاسیک و مدرن متمایز می‌سازد. «برخلاف مدرنیست‌ها که می‌کوشند به هرگونه انسجام و نظم که دنیای بیرون فاقد آن است در داستان‌هایشان دست یابند، رمان‌های پسامدرن فاقد انسجام و نظم هستند» (لویس، ۱۳۸۳: ۱۰۶-۱۰۸). نویسنده‌ی پسامدرن به کمک این آشفتگی، جهانی آشوبناک را می‌آفریند که از تکه‌های ناهمگون ساخته شده‌اند، ولی در نتیجه‌ی اتصال این قطعات نامنظم، نظم کلی پدید می‌آید. عنصر زمان در بی‌نظمی ساختار رمان، نقش مهمی ایفا می‌کند و نویسنده با پرش‌های زمانی از حال به گذشته و حال به آینده، بی‌نظمی را به وجود می‌آورد که به تدریج با تکرار برخی از پدیده‌ها و حوادث در زمان‌های مختلف منجر به نوعی نظم در ساختار معنایی رمان می‌شود.

رمان "حرب الکلب الثانية"، رمانی پسامدرن است و جهان پرآشوب و پیچیده‌ای را به تصویر می‌کشد که با وجود آشفتگی و رفتارهای نامنظم اجزای نامتجانس آن، نظمی درونی را در آن می‌توان مشاهده نمود که قطعه‌های مختلف این پازل را به هم ربط می‌دهد. نظریه‌ی آشوب دارای چهار بخش فرعی اثر بال پروانه‌ای، جاذبه‌های غریب، خودمانایی و سازگاری پویاست که با بررسی آن‌ها قاعده‌ی نظم در بی‌نظمی در ساختار رمان "حرب الکلب الثانية" تشریح و تبیین می‌شود.

خلاصه‌ی رمان

حرب الکلب الثانية، رمانی پسامدرن در مورد جنگ ویرانگر و بزرگی بنام جنگ دوم سگ است که ادامه‌ی همان جنگ اول سگ می‌باشد. حوادث داستان درباره‌ی بلندپروازی‌های «راشد»، پزشک جسوری است که به خاطر فعالیت‌های مخالف با حکومت و نظام قلعه، زندانی می‌شود و پس از آزادی با تغییر سیاست‌های خود در قبال مرکز قدرت، در خدمت نهاد حاکمه قرار می‌گیرد. ارتباط راشد با قلعه پس از ازدواج با خواهر یکی از افسرهای بلندپایه بیشتر می‌شود و با ارائه‌ی پروژه‌های مختلف و فریب مردم، سودهای کلانی نصیب مرکز قدرت می‌کند. داستان شبیه‌سازی نیز از آنجایی شروع می‌شود که راشد پس از آنکه متوجه شباهت زیاد منشی‌اش در بیمارستان با همسرش می‌شود، با او رابطه برقرار می‌کند و پس از مجموعه‌ای اتفاقات طی یک عمل جراحی زیبایی و با استفاده از یک دستگاه شبیه‌ساز، منشی‌اش را شبیه همسرش می‌کند که این موضوع آغازگر بحران

بزرگی می‌شود که در تمام دنیا شیوع می‌یابد؛ هر شخصی یک یا چند شبیه پیدا می‌کند و هر کسی خود را اصل و دیگران را به شبیه بودن متهم می‌کند. حکومت نیز برای کنترل وضعیت بحرانی کارت‌های شناسایی به مردم داده و در ایست‌های بازرسی چهره‌ی آن‌ها را بررسی می‌کند و در صورت عدم مطابقت چهره با کارت شناسایی، شخص کشته می‌شود. در پایان، جهان داستان ساخته‌شده توسط ذهن نویسنده فرومی‌یابد، جهان تکنولوژی قربانی تکنولوژی شده و نابود می‌شود و زندگی بشر به قهقرا و دوران اولیه برمی‌گردد. شخصیت‌های داستان نیز در ناکجاآباد دوباره ظاهر می‌شوند و زندگی از نو شروع می‌شود. شخصیت اصلی داستان دکتر «راشد» و همسرش «سلام» هستند؛ تنها شخصیت‌هایی که اسم خاص دارند و بقیه یا متناسب جایگاه اجتماعی و اداری یا ویژگی‌های ظاهری‌شان نام‌گذاری شده‌اند. از جمله؛ رئیس قلعه با عنوان «حضرت»، «افسر» که برادر سلام است، «رئیس پیشین قلعه» که پیرمردی درشت هیكل است، «همسایه‌ی هواشناس» راشد که شبیه راشد است و تا پایان داستان با او در کشمکش است، «مرد پیراهن قرمز» که همسایه راشد است.

تحلیل جهان پیچیده و آشوبناک رمان حرب الکلثانیة

نصرالله با شیوه‌ای پسامدرنی، داستان حرب الکلثانیة را آغاز می‌کند و با کمک پرش‌های زمانی متعدد از حال به گذشته و حال به آینده، جهانی متغیر و پرآشوب می‌آفریند. او نخست، سر بسته به بخشی از حوادث مربوط به عشق ویرانگر راشد و منشی‌اش اشاره می‌کند، سپس به گذشته‌ی بسیار دور و جنگ اول سگ برمی‌گردد و بعد از آن با پرش زمانی به آینده، به آغاز روایت داستان جنگ دوم سگ بازگشته و نحوه‌ی ورود دکتر راشد را به نظام قلعه نقل می‌کند. او جنگ دوم سگ را بسیار ویرانگر، پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی توصیف می‌کند که شروع آن با اتفاقات عجیب است: «فینتهی الأمر إلى مذبحه صغیره... ولکنها لن تصل إلى مستوی حرب الکلثانیة؛ تلك الحرب التي ستکون بدايتها الفعلية في عدد من الحوادث الغريبة، وصولا إلى لحظة اشتعالها لأسباب لا يمكن لصاحب عقل أن يتوقعها!» (نصرالله، ۲۰۱۶: ۱۴).

شکست‌های زمانی در این رمان، فضای پسامدرنی را می‌آفریند که در آن هیچ چیزی قطعیت ندارد و هر لحظه ممکن است اتفاقاتی رخ دهد که نمی‌توان آن‌ها را پیش‌بینی کرد. نصرالله با خلق این جهان پسامدرنی، میان آشفتگی جهان درون داستان خود و سیستم پیچیده و آشوبناک حاکم بر جهان واقعیت معاصر ارتباط برقرار می‌کند. وی با زبان رمان و به شکلی استعاری و با کمک رفتارهای نامنظم شخصیت‌ها و حوادث غیرعادی زیست‌محیطی، جهان پرآشوب عصر جدید را

به عنوان سیستمی پیچیده توصیف نموده و نقش بازیگران مختلف را در فرم‌دهی به این سیستم بیان می‌کند؛ جهان پیچیده‌ای که مجموعه‌ای از عوامل ناهمگون در آن به شکلی غیرخطی و چندجهتی عمل می‌کنند.

نصرالله، جهانی پیچیده و مبهم را توصیف می‌کند که علت اتفاقات نامنظم و غیرمعمولی آن را نمی‌توان تشخیص داد: «علی نحو متسارع، بدأ النهار يقصر بطريقة غير مفهومة، وبمرور أقل من عشر سنوات، لم يعد طول النهار أكثر من خمس ساعات... وعود الأغنياء إلى داخل المدن، تاركين قصورهم وبيوتهم الفخمة في الضواحي بسبب انتشار الفوضى^۲» (همان: ۷).

چنین ابهام و پیچیدگی‌ای باعث می‌شود که بر ساخته بودن داستان حرب الکلثب الثانية برجسته شود و خواننده در برابر حوادث غیرمنتظره‌ای قرار بگیرد و با حساسیت و هیجان بیشتری پیگیر روایت داستان شود.

در بخشی از داستان، ابراهیم نصرالله در قالب یک فیلم مستند درباره‌ی زندگی گروهی مورچه‌ها و تقلید آن‌ها از سبک زندگی انسان‌های عصر جدید، به تغییر ساختار جهان به ساختاری پیچیده و غیرساده اشاره می‌کند: «فإننا سنكون أمام ظاهرة جديدة فعلاً، هي ظاهرة تخلي الطبيعة عن براءتها ونظامها^۳» (همان: ۲۶۶). این همان جهان پیچیده و غیرخطی در نظریه‌ی آشوب است که هرگونه قوانین ساده موجود در علم قدیم را رد می‌کند. این اتفاقات به یکباره رخ نمی‌دهند؛ بلکه تحت تأثیر عوامل متعدد و در طول زمان شکل می‌گیرند و به اشکال مختلف تکرار می‌شوند. منشأ رفتارهای نامنظم پدیده‌های این داستان نامشخص است و رابطه‌ی پیچیده‌ای میان آن‌ها وجود دارد که عامل اصلی پدید آمدن آن‌ها قابل شناسایی نیست. جهان داستان حرب الکلثب الثانية، مجموعه‌ای از حوادث غیرخطی است که مخاطب در هر فصلی با اتفاقات غیرمنتظره‌ای روبرو می‌شود.

تحلیل رمان بر اساس ویژگی‌های چهارگانه‌ی نظریه‌ی آشوب

نظریه‌ی آشوب از چهار جزء فرعی اثر بال پروانه، جاذبه‌های غریب، خودمانایی و سازگاری پویا تشکیل شده است که هرکدام از آنها در شناخت ماهیت سیستم‌هایی غیرخطی نقش خاصی ایفا می‌کنند. جهان داستان رمان «حرب الکلثب الثانية» نیز که بیانگر یک سیستم غیر خطی است بر اساس این اجزای چهارگانه‌ی نظریه‌ی آشوب تحلیل می‌شود.

اثر بال پروانه

ریشه‌ی تئوری اثر بال پروانه، به مطالعات هواشناسی و جغرافیایی ادوارد لورنس برمی‌گردد. «وی به حساسیت و وابستگی پدیده‌ها به شرایط اولیه بسیار توجه می‌کند و معتقد است که گاهی با تکان خوردن بال پروانه‌ای، شرایط جوی به صورت گسترده تغییر می‌کند» (رویل، ۲۰۰۶: ۱۰۲)؛ یعنی پدیده‌های طبیعت در شکل‌گیری یکدیگر نقش دارند و برخی از رفتارهای آن‌ها قابل پیش‌بینی نیست. «مطابق اثر بال پروانه، تفاوت‌های کوچک در زمان حال، ممکن است به تفاوت‌های بزرگ در آینده منجر شوند» (سمیت، ۲۰۲۰: ۱۷۶). یعنی سرچشمه‌ی پدیده‌های بزرگ، پدیده‌های کوچکی هستند که تحت تأثیر عوامل محیطی تغییر ماهیت داده و شکل جدیدی به خود می‌گیرند و در مکان و زمان دیگری، در قالب رفتارهای تصادفی و متفاوت بروز می‌کنند.

نصرالله در بخشی از داستان با ورود به جهان داستان، به مخاطب اطلاعاتی در مورد جنگ اول سگ می‌دهد و به اثرگذاری پدیده‌های کوچک و کم‌اهمیت در شکل‌گیری حوادث بزرگ مانند جنگ‌ها اشاره می‌کند. او معتقد است که جرعه‌ی اول بیشتر جنگ‌ها، اختلاف نظرهای کوچکی است که تحت تأثیر عوامل خارجی دیگر، شکلی گسترده پیدا می‌کنند: «كان الحديث الطويل عن علامات ما قبل حرب الكلب، لمن لا يدرك الأمر، مسائل بسطية، بل عابرة، لكنها لم تكن كذلك، فلا أحد يعرف يُراكم العقل البشري مشاهد العنف وبيجمعها يوماً بعد يوم إلى أن تصبح شرارات قاتلة قادرة على إشعال الحروب: كان يُطلق أحدهم النار على الآخر، أو يسحله في الشارع العام، بسبب الاختلاف على أولوية المرور، أو الحصول على علامة غير مُرضية في امتحان جامعي أو مدرسي، أو معركة بسبب وقوع طالبة في حبّ طالب آخر...»^۴ (نصرالله، ۲۰۱۶: ۱۳).

در موارد ذکرشده، حوادث خطی و غیرقابل پیش‌بینی هستند و تمام اتفاقات در مسیرهای مختلفی جریان می‌یابند و به یک نقطه ختم می‌شوند. نصرالله جهان پیچیده‌ی درون داستان را با شاهد مثال‌هایی تبیین می‌کند که در جهان واقعیت نیز ممکن است به همین صورت رخ دهند. در ورای تمام این رفتارهای نامنظم، نوعی نظم نهفته است و حوادث به صورت علی و معلولی اتفاق نمی‌افتند، بلکه اثر پروانه‌ای به خود می‌گیرند و به صورت ناگهانی، عوامل و شخصیت‌های غیرمنتظره‌ای وارد چرخه‌ی آشوبناکی می‌شوند، در چند جهت مختلف حرکت کرده و در شکل‌گیری حادثه‌ی اصلی، یعنی جنگ دوم سگ ایفای نقش می‌کنند.

راشد میل شدیدی به داشتن زنان زیبا و فراوان دارد؛ با وجود اینکه همسرش "سلام" بسیار زیباست، ولی می‌خواهد بدل‌های متعددی از او داشته باشد و این خواسته‌ی نامعقول و نامشروع را با مادرش در میان می‌گذارد: «یا امی، أعرف أن من غير الجائز أن يزوجوني أختها التي تشبهها،

ولكن أليس لها ابنة عمّ أو ابنة عمّة، أو ابنة خال أو ابنة خالة تشبهها تماماً» (همان: ۳۰). این رفتار غیرعادی در ذهن راشد نهادینه می‌شود و در بخش‌های بعدی داستان در قالب اثر بال پروانه، باعث می‌شود که او به کمک دستگاه فوق پیشرفته‌ی شبیه‌سازی، از روی تصویری از سلام، نسخه‌ای از او را روی منشی‌اش پیاده کند. این میل در آغاز کوچک و کم اهمیت جلوه می‌کند، ولی پس از مجموعه‌ای از حوادث غیرمنتظره، تبدیل به بحران بزرگ شبیه‌سازی می‌شود؛ تا جایی که تمام انسان‌ها به داشتن بدلی از خود تمایل پیدا کرده و آشوب همه جا را قرامی‌گیرد: «في جلسة مع الطبيب، لم يكتف راشد دهشته وهو يقول: أظن أن هذا أعظم انجاز طبي حتى الآن: يدخل الانسان من فتحة، ويخرج من الأخرى إنساناً آخر، بل على صورة أي إنسان آخر يريد أن يكون مثله!» (همان: ۱۰۳).

این میل نامتعارف راشد، برای خود او و خواننده در نگاه اول مسأله‌ی کوچکی بود، ولی کنش‌ها و واکنش‌های محیطی باعث خارج‌شدن این میل از حالت طبیعی شد و اثر بال پروانه‌ای به خود گرفت و تبدیل به بحرانی جهانی شد که هیچ کسی نمی‌توانست آن را پیش‌بینی کند: «السبب غامض، لمعت في ذهن راشد فكرة أنّ ظاهرة التشابه هي أفضل هدية قدّمت إليه بعد أن فاجأته سلام متلبساً بسكرتيرة تشبهها، لكنه لم يكن يعرف كيف سيستخدمه هذه الفوضى في ترتيب بيته، وعلاقته بسلام من جديد» (همان: ۱۹۷).

جاذبه‌های غریب

جاذبه‌های غریب، الگوهایی هستند که در بی‌نظمی‌ها نمود می‌یابند. روایت غیرخطی حوادث داستان، بیانگر جاذبه‌های غریب است و باعث نبودِ کانونی مشخص در داستان می‌شود. «جاذبه‌های غریب مجموعه‌ای از نقاط ثابت یا متغیری هستند که با توجه به سیستمی که در آن قرار دارند، تعریف می‌شوند و درجه‌ی پویایی آن‌ها ماهیت آن‌ها را مشخص می‌کند. پویایی جاذب‌ها دائمی است و با توجه به تأثیرات داخلی و خارجی افزایش و کاهش می‌یابد. عدم ثبات جاذب‌ها، عامل پیچیدگی و دشواری تفسیر آن‌ها می‌شود» (العبودی، ۲۰۱۱: ۲۰؛ ن. ک: بن ناصر، ۲۰۱۹: ۵۸). این جاذبه‌ها الگوی ویژه‌ای دارند؛ مسیر آن‌ها خطی و پشت‌سر هم نیست و به شکل شبکه‌ای تو در تو و چندجهتی است که باعث می‌شود هیچ مسیری تکراری نباشد. «جاذبه‌ها در محدوده‌های جزئی و کوچک و دوره‌های زمانی کوتاه به دست نمی‌آیند، بلکه در درازمدت و با تکرار، الگویی منظم از خود نشان می‌دهند» (الوانی، ۱۳۷۸: ۵۲ و ۵۳). بر اساس حساسیت نسبت به شرایط اولیه، پدیده‌های موجود در سیستم‌های پیچیده به شکلی متمایز تکرار می‌یابند.

مهم‌ترین جاذبه‌های غریب در رمان حرب الكلب الثانية عبارتند از: تغییرات شدید آب و هوایی، شخصیت‌های پیچیده و بحران شبیه‌سازی.

ابراهیم نصرالله در آغاز داستان، جهانی متفاوت را توصیف می‌کند که در آن حوادث زیست‌محیطی عجیبی در سطح وسیع رخ می‌دهند که در زمانی طولانی شکل گرفته و دقیقاً نمی‌توان عوامل دخیل در پدید آمدن آن‌ها را یافت: «اختلطت الفصول، بحيث تجمعت في فصل واحد طويل، في وقت بدا فيه أن خلاص العالم لم يحدث إلا بانضمام ما تبقى من دول إلى اتفاقية إلغاء الماضي^۸» (نصرالله، ۲۰۱۶: ۷).

این تغییرات شدید آب و هوایی به عنوان جاذب‌های غریب به مخاطب رمان حرب الكلب الثانية نشان می‌دهد که ریشه‌ی این تغییرات در عملکرد و رفتارهای پیشین اجزای سیستم است که در طول زمان تکرار شده‌اند. همچنین به دورنمای جهان نیز اشاره می‌کنند که ممکن است حادثه‌ی بزرگتری همچون جنگ دوم سگ در آن رخ دهد؛ حادثه‌ای که جزئیات رخداد آن در هاله‌ای از ابهام است.

در بخش دیگری از داستان، پرندگان به علت‌های نامشخصی، دچار مرگ و میر گسترده‌ای می‌شوند و وضعیت زیست‌محیطی بحرانی شکل می‌گیرد: «كانت السيارة التي يقودها تعلق وتهبط فوق غريان وطيور تتساقط نافقة مع تحولات الطقس الحادة^۹» (همان: ۲۲).

این اتفاقات غیرعادی، پیوسته در حال تکرار هستند و به عنوان نقاط متغیری در این جهان پرآشوب عمل می‌کنند و عوامل مختلفی همچون دخل و تصرف افراطی انسان در ساختار جهان پیرامون، افزایش فعالیت‌های صنعتی، افزایش بی‌رویه‌ی جمعیت و رقابت کشورهای پیشرفته، در شدت و ضعف آن‌ها اثرگذارند.

در رمان حرب الكلب الثانية، جریان شبیه‌سازی با پیشرفت تکنولوژی و تولید ربات‌های هوشمند و دستکاری ژنتیکی حیوانات و میوه‌ها، جهانی پرآشوب را می‌آفریند. نصرالله زیاده‌روی انسان در استفاده از منابع طبیعی برای برآورده کردن نیازهای خود را عامل تغییر ساختار جهان جدید می‌داند؛ ساختاری غیرخطی که اجزاء آن در چند جهت حرکت می‌کنند: «وفي ضوء شخ الموارد التجأ العلماء للإفادة من إنجازات علم الاستنساخ، فاعتمدوا فكرة تكاثر الخلايا، أو التكاثر بالنسخ لتوفير الحاجات الضرورية لاستمرار الحياة^{۱۰}» (همان: ۷).

این تغییرات هرچند به شکلی ناگهانی رخ می‌دهند، ولی کاملاً تصادفی نیستند و مجموعه‌ای از عوامل به صورت شاخه‌های متعدد درهم‌تنیده، در شکل‌گیری آن‌ها نقش دارند. این دگرگونی‌های طبیعی، تقارن‌های تکرارشونده‌ای هستند که تحت تأثیر نظم درونی حاکم بر سیستم و عوامل

بیرونی انسانی و غیر انسانی، پیوسته تغییر می‌یابند و نصرالله آن‌ها را به شکل حوادث مختلف نشان می‌دهد.

نصرالله تأکید می‌کند که انسان از دیرباز به کثرت و تنوع طلبی میل داشته و در هر عصری متناسب با پیشرفت‌های علمی برای ارضای این میل خود اقدام کرده است: «والتاریخ الإنساني مصاب بحمی الشبه والتشبه، ليس فقط على المستوى الخارجي، والذي نعني به عمليات التجميل التي بدأت على يد الطبيب الهندي سوسروثا في القرن الثامن قبل الميلاد، بل الشبه النفسي، أو السلوكي أيضاً»^{۱۱} (همان: ۲۳).

این میل ذاتی بشر، فرآیندی زمان‌مند دارد که در طول دوره‌های مختلف و تحت تأثیر عوامل طبیعی، فرهنگی و اجتماعی شکل گرفته و به عنوان یک جاذبه‌ی غریب عمل می‌کند. فرآیند شبیه‌سازی فقط محدود به کپی‌برداری منشی از روی سلام نشد و پس از آن بدل‌هایی برای راشد نیز پیدا شد؛ یکی از آن‌ها همسایه‌ی هواشناس و دیگری راننده‌ی آمبولانس بیمارستان است که کشته‌شدنش توسط نیروهای امنیتی، تبدیل به معضل بزرگی برای راشد می‌شود. تعداد بدل‌های راشد بیشتر از این دو نفر است و وقتی طی حوادثی او را به زندان اسیران آرزو-پروژه‌ای که توسط خود او طراحی و اجرا شد- می‌برند، در آنجا نیز با دو زندانی کاملاً شبیه خود، مواجه می‌شود.

این بحران، زمانی پیچیده‌تر می‌شود که راشد به وجود خود و اصل بودنش شک می‌کند و گمان می‌کند نسخه‌ای کپی شده از روی دیگران است. دو شخصی که از آغاز داستان تا پایانش با جدیت تأکید می‌کنند که راشد شبیه آن‌هاست، مدیر کل قلعه و افسر است: «لم يعد راشد قادراً على النوم حين اكتشف أنهما أثبتا بالدليل القاطع أنه شبيه لهما: المدير العام والضابط»^{۱۲} (همان: ۲۹۵).

جریان اصل و بدل همچون بیماری همه‌گیری منتشر می‌شود و همه هم‌دیگر را به بدل‌بودن محکوم می‌کنند. سلام از دیگر شخصیت‌های داستان است که افزون بر منشی، بدل‌های زیادی دارد. او هنگام مواجه‌شدن با پیشخدمت رستوران که کاملاً شبیه اوست، آشفته می‌شود. این جریان ابعاد گسترده‌تری به خود گرفته و گروهی خود را اصل و دیگران را نسخه‌ی کپی شده می‌دانند: «لم تتوقف النادلة عن الصياح: -مجرمة، مجرمة، اقبضوا عليها. نهض أحد الرجال، وهو يطلب من الناس أن يخلوا له طريقاً: -ابتعدوا رجاءً، أنا طبيب. وما كاد يصلها حتى صاح رجلٌ من أحد الممرات العالية المطلّة على باحة المدخل: -إنّه النصاب، أنا الطبيب»^{۱۳} (همان: ۱۸۸-۱۸۹).

این رفتارهای نامنظم و غیرعادی شخصیت‌ها، جاذبه‌های غریبی هستند که به‌صورت پویا و خودکار در جهانی پیچیده و در محدوده‌ی مکانی گسترده و در یک کشور نمود می‌یابند. بحران شبیه‌سازی و تغییرات غیرمعمولی، تحت تأثیر عوامل مختلف و در یک بازه‌ی زمانی طولانی و

نامشخص شکل گرفته‌اند که نصرالله با استفاده از مرگِ زمان و ترکیب حوادث جنگ اول سگ با دیگر حوادث مشابه در گذشته‌های دور در ساختار رمان خود، نشان می‌دهد که این آشفتگی‌ها الگوی خاصی دارند و به نظمی کلی و ادامه‌ی حیات جهان داستان منجر می‌شوند.

شخصیت‌های داستان حرب الكلب الثانية مبهم و غیرقابل پیش‌بینی هستند که ماهیت آن‌ها بنابر شبیه‌سازی تغییر می‌کند. راشد پس از کشته‌شدن راننده، از مدیر کل قلعه می‌خواهد که رئیس (حضرت) را ببیند. او با دیدن رئیس، بسیار غافلگیر می‌شود؛ زیرا مقابل خود شخصی کاملاً شبیه به خودش را می‌بیند. نصرالله، فضایی سوررئالی را می‌آفریند و قدرتی ماورائی به رئیس می‌دهد؛ گویی او خالق راشد و تعیین‌کننده‌ی مرگ و زندگی اوست. این رفتار غیرمنتظره، بر پیچیدگی داستان می‌افزاید و خواننده را در برابر متنی پسامدرن قرار می‌دهد که شخصیت‌های آن کاملاً ساخته‌ی ذهن نویسنده هستند: «ونھض الرجل واستدار محدقاً في راشد. كان ذلك الشخص هو راشد، بلحمه ودمه. -كنتُ أعرف أنك ستأتي إليّ بنفسك آخر الأمر، وأخرج سلاحاً لم ير راشد مثله من قبل، وأطلق عشر رصاصات عليه. ترتجح، فأمره، لا تَمُت هنا^{۱۴}» (همان: ۲۵۹).

نصرالله با این تکنیک روایی به مخاطب می‌فهماند که در این جهان آشوبناک هیچ چیزی قطعیت ندارد و هر چیزی ممکن است در آن رخ دهد و تمام بازیگران این سیستم پیچیده به صورت شبکه‌ای به هم پیوند خورده‌اند و فرآیند تأثیر و تأثر میان آن‌ها حاکم است که تفسیر ماهیت و تعیین سرمنشأ این حوادث سخت است.

خودمانایی

از دیگر ویژگی‌های نظریه‌ی آشوب، خودمانایی است. سیستم‌های پیچیده به عنوان یک واحد کل اجزای کوچک‌تری دارند که در عین داشتن ساختاری مستقل، با کل نیز همسانی دارند. «در معادلات آشوبی، الگوهای ترسیمی نشانگر نوعی شباهت بین اجزای کامل هستند و هر جزئی از الگو، همانند کل است» (الوانی و دانایی‌فرد، ۱۳۸۱: ۱۰۰). برای تشریح بهتر این مفهوم به یکی از مباحث ریاضی یعنی «فراکتال» اشاره می‌شود: «فراکتال، ساختارهایی هستند که هر جزء آن با کلش متشابه است و شکل‌هایی را در برمی‌گیرند که به هیچ‌وجه منظم نیستند و بی‌نظمی آن‌ها در تمام مقیاس‌ها یکسان است» (Nadel, ۲۰۰۶: ۴۲۸)؛ یعنی هر سیستمی از بخش‌های ناهمگون و نامنظم تشکیل شده که هر بخش خاصیت همسانی با کل را دارد و در ورای ارتباط این بخش‌های مختلف نظمی نهفته است.

رمان حرب الكلب الثانية، سیستمی پیچیده همراه با سیستم‌های فرعی دارد که به شکل تصادفی و غیرمنتظره، بازیگران اجزای آن‌ها به هم گرایش می‌یابند. خانواده‌ی راشد متشکل از او و مادرش سیستمی مستقل هستند که از طریق ازدواج راشد با سلام سیستم جدیدی را می‌آفریند و به وسیله‌ی برادر سلام به مجموعه‌ای از افسران امنیتی که سیستمی بزرگتر هستند، پیوند می‌خورد. کار راشد در بیمارستان و رابطه‌ی مخفیانه‌ی او با منشی‌اش و همچنین کشمکش او با همسایه‌ی هوشناسش و اعضای آپارتمانی که در آن زندگی می‌کند، سیستم‌های دیگری را می‌آفریند. ارتباط راشد با مدیر کل سابق قلعه نیز باعث می‌شود که او با بزرگ‌ترین سیستم، یعنی نظام قلعه و رئیس مرتبط شود.

راشد به عنوان یک فراکتال و جزئی از سیستم، می‌خواهد از تشابه با کل یعنی نظام قلعه دوری کند و مستقل باشد: «وقد حرص علی شیء وحید، هو أن لا یخضع لرجال القلعة حتی لو قتلوه^{۱۵}» (نصرالله، ۲۰۱۶: ۲۰) ولی چون در سیستم‌های پیچیده، اجزاء برای ادامه‌ی حیات خود باید با کل تعامل داشته باشند، لذا او نیز طی مجموعه‌ای از حوادث مجبور به تعامل با سیستم می‌شود، خط‌مشی نظام قلعه را پذیرفته و همسان آن می‌شود. یکی از راه‌ها و ابزارهای برقراری ارتباط با نظام قلعه، ازدواج با سلام است؛ زیرا برادر سلام به عنوان یکی از مقامات عالی رتبه‌ی قلعه، حلقه‌ی اتصال راشد با مرکز قدرت می‌شود و راشد که قبلاً شخصی متعهد و مردم‌مدار بود، به مسائل اجتماعی توجه می‌کرد و در برابر نظام قلعه می‌ایستاد، اکنون برای رسیدن به قدرت و مقام به آن نزدیک می‌شود و تغییر جهت می‌دهد: «أول شیء فعله، بعد أن أطمأن إلى أنه ودّع ماضیه دون الإحساس بأي شكل من أشكال العار الذي یلحق بأولئك الذين یغیرون قناعاتهم! تقدّمه لطلب ید شقیقة ضابط طموح یعمل فی (القلعة)، أقوى سلطة موجودة فی البلد^{۱۶}» (همان: ۲۰).

نظام دیکتاتوری قلعه چنان افراد جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد که همه می‌کوشند که خود را شبیه آن یعنی کل کنند. راشد نیز از این امر مستثنی نیست و با دگردیسی شخصیتی و تغییر سیاست‌های خصمانه‌ی خود نسبت به نظام قلعه و تلاش برای عادی‌سازی روابط با آن، در راستای اهداف آن گام برمی‌دارد و تبدیل به جزئی از کل می‌شود و برای همسانی با آن می‌کوشد: «هو یرید أن یكون مثلهم، وهم لم یؤسسوا القلعة وأشباهها، إلا لكي یكون أمثاله مثلهم^{۱۷}» (همان: ۲۳).

جهان داستان حرب الكلب الثانية تصویرگر نظامی آشوبی است که تمام اجزای مختلف آن به همسانی با هم گرایش دارند. هرکدام از آن‌ها با گذاشتن نقابی روی صورتشان، هویت جدیدی از خود ارائه می‌دهند و در عین حال شخصیت و هویت اصلی خود را نیز حفظ می‌کنند. در بخشی از داستان یکی از بدل‌های راشد با برداشتن نقاب از روی صورت خود، نه تنها راشد، بلکه خواننده را

نیز غافلگیر می‌کند و نشان می‌دهد که تمام شخصیت‌های داستان مخلوق ذهن نصرالله هستند: «امتدت يد الشبيه إلى وجهه، فانتزع قناعاً مُتقناً كان يرتديه، فإذا به شخص آخر^{۱۸}» (همان: ۲۹۱). این مسأله باعث می‌شود میان بازیگران این داستان، هماهنگی پدید آید، اهدافشان به هم گره خورد و از یکدیگر تأثیر پذیرفته و در جهت اهداف نظام کل قدم بردارند.

هر کدام از افراد این داستان، فراکتال‌هایی با هویت‌های فردی و اجتماعی مختلف هستند که در پازلی به هم پیوسته شناورند و با انتخاب نقاب‌های دلخواهشان در راستای اهداف نظام حرکت می‌کنند: «وتقدمت السيارة التالية، يقودها رجل بشاربین كثيفين، ذو عينين واسعتين، تأمل الشرطي رخصة القيادة وطلب منه الطلب نفسه: -البس قناعك كي أعرفك! امتدت يد الرجل، وأخرج قناعاً وضعه على وجهه فإذا به شاب رقيق بملامح أنثوية^{۱۹}» (همان: ۳۲۵-۳۲۶).

کنار هم قرار گرفتن این افراد مختلف به صورت غیرخطی، در ساختاری کلی، انعطاف‌پذیری و ناپایداری این سیستم پیچیده را نشان می‌دهد که منجر به نظمی درونی در آن می‌شود؛ در این سیستم پیچیده، کل نیز از اجزاء تأثیر می‌پذیرد. در رمان، رئیس که بدل‌های زیادی دارد، خود به اثرپذیری از شبیه‌هایش اعتراف می‌کند. او که در این رمان در رأس همه امور و نظم‌دهنده‌ی این سیستم آشوبی است، به صورت غیرمنتظره، از رفتارهای متنوع بدل‌هایش تأثیر می‌پذیرد: «فاجأهم حين قال ذات يوم ضاحكاً: أيّ كارثة هذه التي عشناها، يبدو أننا (يعني نفسه)، لفرط ما رأينا من أشباه، بتنا نتصرف دون وعي منا، مثلهم، في أشياء كثيرة^{۲۰}» (همان: ۳۲۷).

نصرالله به کمک همانندسازی و ایجاد تعامل میان کل و جزء، ناپایداری و دگرديسی پیوسته‌ی شخصیت‌های این داستان را برجسته می‌کند و باعث می‌شود که پایان حتمی و مشخصی برای حوادث این داستان وجود نداشته باشد و عدم قطعیت بر تمام این داستان سایه بیاکند و نظمی کلی در آشوب نمایان شود.

سازگاری پویا

هر سیستم پیچیده‌ای برای ادامه‌ی حیات خود، می‌بایست همیشه تغییر کند؛ چرا که اگر ثابت باشد، نمی‌تواند با شرایط مختلف انطباق یابد و دچار هرج و مرج و نابودی می‌شود. «سیستم‌های پویا بدون نیاز به عوامل خارجی، به خود سازمان می‌دهند که این سازمان‌دهی بر اثر رفتار تک‌تک اعضا به وجود می‌آید. مفهوم سازگاری پویا، به توانایی بازسازی ساختار سیستم پس از قرارگیری در شرایط نامتعادل و یا تنش‌های محیطی اشاره دارد» (مختاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۳-۱۰۶). چنین سیستمی می‌تواند ساختار درونی خود را متناسب با شرایط خارجی تغییر دهد و با آن هماهنگ

شود که این در گرو تعامل اجزای این کل است. پس نظمی غایی بر سیستم‌های آشوبناک و اجزای آن حاکم است و هر عنصری با وجود اثرپذیری می‌تواند بر عناصر دیگر اثر بگذارد.

جهان آشوبی داستان حرب الكلب الثانية قابلیت خودسازماندهی و انطباق با شرایط بحرانی را دارد و پس از گذشت زمان به تدریج اعضای جامعه با شرایط جدید و جنگی و بحران شبیه‌ها هماهنگ می‌شوند: «وجاء أمر حاسم بثته وسائل الاتصالات كَلَّها: على كل من يعمل أن يتوجه إلى عمله، وعلى الطلبة التوجه إلى مدارسهم، لن نسمح لأي حرب، مهما كانت شدتها أن توقف عجلة الحياة في هذا البلد»^{۲۱} (نصرالله، ۲۰۱۶: ۳۰۱).

در چنین شرایط جنگی و زیست‌محیطی نامساعد همه‌ی افراد جامعه با وضعیت موجود هماهنگ می‌شوند، کارهای خود را انجام می‌دهند و بچه‌ها به مدرسه می‌روند: «جاءت الحافلة وصعد أولاده إليها»^{۲۲} (همان: ۲۹۷).

قوانین وضع شده از سوی نظام قلعه برای عبور و مرور و استفاده از نقاب‌ها، دستورپذیری مردم و اجرای دستورالعمل‌ها توسط آن‌ها، فرآیند خودسازماندهی این سیستم پیچیده را نشان می‌دهد و بیانگر سازگاری پویای میان اجزاء با کل است: «على كل من في السيارات ارتداء أقمعتهم تسهياً لإنجاز إجراءات التحقق من شخصياتكم بسرعة»^{۲۳} (همان: ۳۲۶).

در بخش پایانی داستان، فضایی بیابانی همچون صحرای شبه‌جزیره‌ی عربستان در دوران جاهلی با خیمه‌ها و لباس‌های اعرابی توصیف می‌شود؛ گویی جهان پس از جنگ ویرانگر به قهقرا رفته و سطح زندگی به دوران ماقبل تکنولوژی برگشته است. با این وجود، کشمکش میان شخصیت‌های داستان به‌ویژه راشد و هواشناس ادامه می‌یابد: «وصلت الناقة، أناخها راکبها في الساحة التي تتوسط الخيام، أبعده الغطاء الأسود عن رأسه، فظهر فناع وجهه الحقيقي! إنه الراصد الجوي، صاح ذوالقميص الأحمر. ... وأمام بيوت الشعر الأخرى انتشرت الفوضى.

كان راشد يراقب ما يدور، مرتدياً عمامته الضخمة وثوبه الأسود الذي يصل إلى منتصف ساقيه. دعك لحيته الكثيفة الطويلة التي تخفي ملامحه وصاح بصوت رجّ المكان: -تكلتلك أمك يا ابن الغبراء، ما الذي أعادك إلينا؟!

بدأت!«^{۲۴} (همان: ۳۴۰).

این تصویری از جهان پیچیده‌ی داستان حرب الكلب الثانية است که با آشوب آغاز و با آشوب ادامه می‌یابد و شخصیت‌های داستان با شروع نبرد راشد و هواشناس به شکلی عادی با شرایط جدید رفتار می‌کنند. این همان فرآیند تأثیر و تأثر سیستم و اجزاء آن است که با وجود ناهمگونی

شخصیت‌های داستان، میل به شباهت و هماهنگی با کل یعنی جهان آشوبی داستان دارند و مجموع این بی‌نظمی‌ها به نظمی پنهانی و تعاملی همه‌جانبه منجر می‌شود. نصرالله برای داستان پایانی تعیین نمی‌کند تا پویایی، غیرخطی بودن و غیرقابل پیش‌بینی بودن شخصیت‌ها و حوادث داستان را برجسته کند و نشان دهد که هیچ چیزی در این جهان قطعیت ندارد.

نتیجه‌گیری

ابراهیم نصرالله در داستان حرب الکلثانیة، جهانی تکه‌تکه و پسامدرنی را می‌آفریند و به شکلی استعاری به تغییرات گسترده در جهان واقعی عصر جدید اشاره می‌کند. حوادث این جهان آشوبی در مجراهای مختلف و چندجهتی حرکت می‌کنند و علت‌های بی‌شمار و نامشخص زیست‌محیطی، انسانی و غیرانسانی، مسائل سیاسی و برنامه‌های بلندمدت اجتماعی و اقتصادی کشورها به صورت شبکه‌ایی به هم پیوسته در قالب جاذبه‌های غریب در اشکال مختلف و در گستره‌ی زمانی و مکانی تکرار می‌شوند و تحت تأثیر حساسیت نسبت به شرایط اولیه‌ی خود اثر بال پروانه به خود می‌گیرند و منجر به رخداد بزرگی بنام جنگ دوم سگ می‌شوند.

وی با کمک پرش‌های زمانی مختلف، باعث مرگ زمان در ساختار این رمان می‌شود و شخصیت‌ها و حوادث این رمان رفتارهای نامنظم و غیرمنتظره‌ای را به صورت غیرخطی و غیرقابل پیش‌بینی از خود بروز می‌دهند که هیچ رابطه‌ی علیت و هیچ فرجامی برای آن‌ها نمی‌توان تصور کرد و این منجر به ابهام و پیچیدگی رمان می‌شود و باعث می‌شود مخاطب جهان این داستان را برساخته و نمادی از جهان بیرون و شخصیت‌ها و حوادث آن را مخلوق ذهن نویسنده بداند و آن را پر از احتمالات و خالی از هرگونه قطعیت بپندارد. نصرالله با چینش عناصر ناهمگون کنار هم در سطحی وسیع، جهانی آشوبی را ترسیم می‌کند که بازیگران و شخصیت‌های آن با وجود ماهیت متفاوت و هویت مستقل، میل به همگرایی و همسانی با کل دارند و در مسیر اهداف آن حرکت می‌کنند. این همنوایی باعث می‌شود که اجزای این نظام خود را با هرگونه تغییرات آب و هوایی، اجتماعی و سیاسی و قوانین صادره از نظام قلعه وفق دهند و به سازگاری پویا و تکرارشونده دست یابند و از دل این بی‌نظمی‌ها، نظمی غایی و پنهان پدید آید و جهان آشوبی داستان به حیات خود ادامه دهد.

پی‌نوشت‌ها

۱. کار به قتل عامی کوچک منجر می‌شود، ولی به سطح جنگ دوم سگ نمی‌رسد، آن جنگی که آغاز واقعی آن تا لحظه شعله‌ور شدنش به دلایلی که هیچ آدم منطقی نمی‌تواند انتظارش را داشته باشد با چند حادثه عجیب خواهد بود.
۲. به سرعت، روز به شکل نامفهومی کوتاه شد و با گذشت کمتر از ده سال طول روز، بیشتر از پنج ساعت نشد. ثروتمندان به داخل شهرها بازگشتند و به دلیل گسترش آشوب، کاخ‌ها و خانه‌های باشکوه‌شان را در حومه شهر رها کردند.
۳. ما با پدیده‌ی جدید روبه‌رو خواهیم شد، آن پدیده خالی شدن طبیعت از سادگی و نظم است.
۴. برای کسانی که موضوع را درک نمی‌کردند، صحبت طولانی درباره نشانه‌های پیش از جنگ سگ، مسائلی ساده و گذرا بودند، اما این‌طور نبود، هیچ‌کس نمی‌داند که چگونه ذهن انسان صحنه‌های خشن را انباشته می‌کند و روز به روز آن‌ها را جمع می‌کند تا زمانی که به جرقه‌های مرگبار تبدیل شوند که قادر به شعله‌ور کردن جنگ هستند: یکی از آن‌ها به دلیل اختلاف نظر بر سر اولویت تردد یا کسب نمره‌ی نامطلوب در امتحان دانشگاه یا مدرسه یا جنگ به دلیل اینکه دانش‌آموزی عاشق دانش‌آموز دیگری شده بود به دیگری شلیک می‌کرد یا او را در خیابان عمومی روی زمین می‌کشید.
۵. مادر می‌داند جایز نیست با خواهرش که شبیه‌اش است ازدواج کنم، ولی آیا دخترعمو یا دخترعمه یا دختر دایی یا دختر خاله‌ای ندارد که شبیه خودش باشد.
۶. راشد در جلسه‌اش با دکتر، شگفتی خود را پنهان نکرد و گفت: به نظرم این بزرگترین دستاورد پزشکی تاکنون بوده است: شخصی از یک دهانه وارد می‌شود و به شکل شخص دیگری از دهانه دیگری خارج می‌شود، بلکه به شکل هر کسی که می‌خواهد شبیه او باشد!
۷. به دلایلی مرموز، این ایده در ذهن راشد جرقه زد که پدیده شباهت بهترین هدیه‌ی تقدیم شده به اوست، پس از آن که سلام او را با شباهتش به منشی‌اش غافلگیر کرد، ولی راشد نمی‌دانست که چگونه این آشوب در نظم خانه و رابطه‌ی دوباره‌اش با سلام به کار گیرد.
۸. فصل‌ها درهم آمیخت، به طوری که در یک فصل طولانی گرد آمدند، در زمانی که به نظر می‌رسید نجات جهان جز با پیوستن کشورهای باقی‌مانده به توافق لغو گذشته اتفاق نمی‌افتاد.
۹. ماشینی که او می‌راند با تغییرات شدید آب و هوا، روی کلاغ‌ها و پرندگانی که مرده می‌افتادند، بالا و پایین می‌رفت.
۱۰. با توجه به کمبود منابع، دانشمندان به بهره‌مندی از دستاوردهای شبیه‌سازی متوسل شدند و ایده‌ی تکثیر سلولی یا تولید مثل از طریق شبیه‌سازی را برای تامین نیازهای لازم برای ادامه زندگی اتخاذ کردند.

۱۱. تاریخ بشر آلوده به تب شباهت و تقلید بوده، نه تنها در سطح بیرونی، که منظور ما از آن جراحی پلاستیک است که به دست پزشک هندی Susrutha در قرن هشتم قبل از میلاد آغاز شد، بلکه شباهت روانی یا رفتاری را نیز در بر گرفته است.

۱۲. راشد دیگر نمی‌توانست بخواهد وقتی فهمید که آن‌ها با شواهد قاطع ثابت کرده‌اند که او شبیه آن‌هاست: مدیر کل و افسر.

۱۳. پیشخدمت دست از فریاد کشیدن برداشت: - جنایتکار، جنایتکار، او را دستگیر کنید. یکی از آن مردها از جا برخاست و از مردم خواست که برای او راهی بسازند: - دور شوید، من دکترم. به او نرسیده که مردی از یکی از راهروهای مرتفع مشرف به صحن ورودی فریاد زد: - او حقه‌باز است، من دکترم.

۱۴. مرد برخاست و برگشت و به راشد خیره شد. آن شخص راشد بود عین خودش. می‌دانستم آخر کار سراغ من می‌آیی، اسلحه‌ای را که راشد هیچ‌وقت مثل آن ندیده بود بیرون آورد و ده گلوله به آن شلیک کرد. تلو تلو خورد، به او دستور داد، اینجا نمیر.

۱۵. او به یک چیز علاقه داشت و آن این بود که تسلیم مردان قلعه نشود، حتی اگر او را بکشند.

۱۶. اولین کاری که انجام داد، پس از اطمینان یافتن از اینکه با گذشته‌اش خداحافظی کرد بدون احساس شرمندگی افرادی که نقاب‌های خود را تغییر می‌دهند. درخواست ازدواج با خواهر افسر جاه‌طلبی بود که در قلعه قدرتمندترین مرجع کشور کار می‌کرد.

۱۷. او می‌خواهد مانند آن‌ها باشد و قلعه و امثال آن را برپا نکردند مگر اینکه او مانند آن‌ها باشد.

۱۸. دست شبیه به سوی چهره‌اش دراز شد و ماسک هنرمندانه‌ای که پوشیده بود را درآورد، پس شخص دیگری نمایان شد.

۱۹. و ماشین بعدی که راننده آن مردی با سیل‌های کلفت، با چشم‌های گشاد بود، جلو آمد. پلیس به گواهینامه رانندگی نگاه کرد و همین درخواست را از او کرد: - ماسکت را بگذار تا ترا بشناسم! دست مرد دراز شد و ماسکی بیرون آورد و روی صورتش گذاشت و جوانی لاغر با ویژگی‌های زنانه نمایان شد.

۲۰. او آن‌ها را شگفت‌زده کرد که روزی با خنده گفت: این چه مصیبتی بود که از سر گذرانده‌ایم، به نظر می‌رسد ما (منظور خودش است)، به دلیل زیاده‌روی در آنچه از شبیه‌ها دیده‌ایم، ناخودآگاه در بسیاری از چیزها داریم مثل آن‌ها رفتار می‌کنیم.

۲۱. دستور قاطع از همه راه‌های ارتباطی پخش شد: هرکس کار می‌کند باید سر کارش برود و دانش‌آموزان به مدرسه بروند، اجازه نمی‌دهیم هیچ جنگی هرچه هم شدید باشد چرخ زندگی را در این کشور متوقف کند.

۲۲. اتوبوس آمد و راشد فرزندانش را سوار کرد.

۲۳. همه‌ی افراد در خودروها باید ماسک خود را بپوشند تا فرآیند تأیید هویت شما تسهیل شود.

۲۴. شتر از راه رسید، سوارش آن را وسط چادرها گذاشت، دستار سیاه را از سرش برداشت و نقاب واقعی صورتش ظاهر شد! پیراهن قرمز فریاد زد، هواشناس است. جلوی دیگر سیاه‌چادرها، آشوب فراگیر شد. راشد با دستار بزرگ و جامه سیاهش که تا وسط پاهایش می‌رسید، آنچه را که اتفاق می‌افتاد، زیر نظر داشت. ریش انبوه و بلندش را که اجزای چهره‌اش را پوشانده بود، رها کرد و با صدایی که آنجا را لرزاند فریاد کشید: -مادرت به عزایت بنشیند، چه چیزی ترا به اینجا برگرداند؟ پس (جنگ) آغاز شد.

منابع و مأخذ

- اکوانی، سید حمدالله و موسوی‌نژاد، سید ولی (۱۳۹۲)، «نظریه آشوب؛ مدلی برای تحلیل پیچیدگی فضای سیاسی ایران»، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال ۸، شماره ۲: ۱۲۵-۱۸۳.
- الوانی، سیدمهدی (۱۳۷۸)، «بازتاب جلوه‌های نظریه‌ی بی‌نظمی در مدیریت»، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۲۱ و ۲۲: ۳۸-۵۳.
- _____ و دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۱)، تئوری نظم در بی‌نظمی و مدیریت، تهران: صفار.
- بن ناصر، سعاد (۲۰۱۹)، «سیاسات الفوضی فی الروایة الجزائریة المعاصرة «روایة فوضی الأشياء» للکاتب رشید بوجدره أنموذجاً»، مجلة الآداب، المجلد ۱۹، العدد: ۵۶-۷۵.
- بولحیة، حلیمة (۲۰۱۷)، «الکاوس، نظریة الفوضی فی روایة جریمة فی قطار الشرق لأغاثا کریستی»، مجلة دراسات و ابحاث، جامعة باي مختار، عنابة، العدد ۲۷: ۱-۱۴.
- بیگلری، معصومه و قادری سهی، بهزاد (۱۳۹۸)، «دلالت‌های معرفت‌شناختی از منظر زیبایی‌شناسی نظریه آشوب» در نمایشنامه آرکادیا اثر تام استاپرد، پژوهش ادبیات معاصر جهان، دوره ۲۴، شماره ۱: ۵-۲۱.
- حسن، ایهاب (۱۳۸۷)، ادبیات پسامدرن: به سوی مفهوم پسامدرنیسم، ترجمه پیام یزدانجو، تهران: مرکز.
- خلیفة، داود (۲۰۱۳)، «نظریة الفوضی... وهدم التصور الحتمی»، مجلة الخلدونیة، المجلد ۶، العدد: ۱-۴۸۷-۵۰۲.
- رئیس، محمدریاض، محمودی، محمدعلی و اویسی کهخا، عبدالعلی (۱۳۹۹)، «تأثیر «نظریة آشوب» در تقویت سویه‌های پسامدرن داستان «همنوایی شبانه ارکستر چوب‌ها»، پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت، دوره ۹، شماره ۳: ۶۷-۸۷.
- رویل، دافید (۲۰۰۶)، المصادفة والشواش، ترجمة ظاهر شاهین و دیمه شاهین، دمشق: منشورات وزارة الثقافة.
- سمیث، لیونارد (۲۰۲۰)، نظریة الفوضی، مقدمة قصيرة جداً، ترجمه محمد سعد طنطاوی، القاهرة: مؤسسة هنداونی.
- اسماعیل، عبدالخالق و اسماعیل، غسان (۲۰۱۸)، «مدخل تطبیقی إلى نظریة رفة الفراشة فی الأدب العربی» مجلة جامعة القدس المفتوحة للأبحاث والدراسات، العدد ۴۴: ۲۱۲-۲۲۰.
- العبودی، شریفة محمد (۲۰۱۱)، نظریة الفوضی والأدب / بعد ما بعد الحداثة، الطبعة الأولى، ریاض: مؤسسة الیمامة الصحفیة.
- غلیک، جایمس (۱۹۸۷)، نظریة الفوضی، علم اللامتوقع، ترجمة أحمد مغزی، بیروت: دارالساقی.

-لوئیس، بری (۱۳۸۳)، مدرنیسم و پسامدرنیسم در رمان: پسامدرنیسم و ادبیات، ترجمه حسن پاینده، تهران: روزنگار.

-مختاری، سحر، سلطانی‌فرد، هادی و یآوری، احمدرضا (۱۳۸۸)، «خودسازماندهی در تالاب هورالعظیم / هورالهویزه با تأکید بر اکولوژی سیمای سرزمین»، پژوهش‌های جغرافیای طبیعی، شماره‌ی ۷۰: ۹۳-۱۰۶.

-نصرالله، ابراهیم (۲۰۱۶)، حرب الكلب الثانية، بیروت: الدار العربية للعلوم ناشرون.

-نوذری، حسینعلی (۱۳۸۰)، پست‌مدرنیته و پست‌مدرنیسم، چاپ دوم، تهران: نقش جهان.

-Cartwright, T.J. (۱۹۹۱) "Planning and Chaos Theory", Journal of the American Planning Association, ۵۷(۱), p. ۵۶-۴۴

-Fleming, John (۲۰۰۱), Stoppard's Theatre, University of Texas Press, Austin.

-Palacios, Soledad Alvarado (۲۰۰۱), Théorie du chaos et vision politique Birkbeck, University of London.

-Parker, J. A (۲۰۰۷), Narrative Form and Chaos Theory in Sterne, Proust, Woolf, and Faulkner, Newyork: palgrave

-Maan, R.S (۱۹۹۲). "Chaos theory and strategic thought", Availbler: <https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course/۲۰Materia/ISSA/۲۰۶۳۰۱/Readings/Chaos/۲۰Theory.pdf>.

-Nadel, Ira, (۲۰۰۶). B. Stoppard and Film. Cambridge Companions Online. Cambridge: Cambridge UP.

دراسة رواية حرب الكلب الثانية على ضوء نظرية الفوضى

بيمان صالح^١

مسلم خزلي^{٢*}

المُلخَص

لقد وجد النقد الأدبي الحديث بنية أكثر انتظاماً مع تطور النظريات العلمية الجديدة. تعتبر نظرية الفوضى من أكثر النظريات العلمية استخداماً في العلوم التجريبية والإنسانية، وخاصة الأدب، وتدرس الأحداث غير الخطية والمعقدة. نظرًا لأن قصص ما بعد الحداثة تصف عالمًا فوضويًا مليئًا بالاحتمالات، يمكن أن تكون نظرية الفوضى منهجاً نقدياً ملائماً لدراسة البنية السردية لقصص ما بعد الحداثة. تعتبر حرب الكلب الثانية لإبراهيم نصرالله رواية ما بعد الحداثة وفازت بجائزة بوكر العالمية للرواية العربية لعام ٢٠١٨ وموضوعها قضايا دولية وعالمية وهي تتضمن مكونات نظرية الفوضى، لذا تحاول هذه الدراسة إلى البحث في البنية السردية لهذه القصة وعلاقتها بالعالم الخارجي وفق النظرية العلمية للفوضى وفي شكل دراسات متعددة التخصصات. تظهر نتائج البحث أنّ رواية حرب الكلب الثانية هي صورة واضحة لنظام فوضوي تتصف أحداثه بطريقة غير خطية وغير متوقعة، تكون عناصره حساسة لظروفها الأولية وتأخذ تأثير أجنحة الفراشة وتتكيف مع الكل بممتلكات طبيعية. من خلال خلق شخصيات معقدة وأحداث غير عادية وغريبة وتكسيرات متعددة وقفزات زمنية وغموض ونهايات متعددة، يخلق نصرالله عالماً مجزأً له نظام خفي على الرغم من العناصر غير المتجانسة وغير المنتظمة.

الكلمات الدلالية: نظرية الفوضى، رواية ما بعد الحداثة، إبراهيم نصرالله، رواية حرب الكلب الثانية.

١- أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية بجامعة إيلام

٢- مدرس في اللغة العربية بجامعة إيلام